

Janja Žitnik s sodelovanjem Helge Glušič, ur., **Slovenska izseljenska književnost**. Založba ZRC SAZU in založba Rokus, Ljubljana 1999, 1291 str.

Leta 1999 sta založbi ZRC in Rokus izdali izčrpen pregled slovenske izseljenske književnosti v treh zvezkih z naslovom *Slovenska izseljenska književnost*. Delo je plod štiriletnega znanstvenoraziskovalnega dela na projektu Slovenska izseljenska književnost pri Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU v Ljubljani, pri katerem je sodelovalo enajst literarnih zgodovinarjev (Janez Stanonik, Mirko Jurak, Jerneja Petrič, Igor Maver, Helga Glušič, Taras Kermauner s sodelovanjem Alenke Goljevšček, Barbara Suša, Lev Detela, Martin Jevnikar, Zora Tavčar, Janja Žitnik) in štirje sodelavci s področja drugih humanističnih ved (Marjan Drnovšek, Irene Mislej, Avgušтина Budja, Mihael Kuzmič). Glavna urednica monografije in nosilka tega izjemno pomembnega projekta za splošno narodovo zgodovinsko, umetniško in kulturno podobo je bila (ob sodelovanju Helge Glušič) Janja Žitnik. Helga Glušič v sklepni misli *Slovenske izseljenske književnosti* 3 raziskanemu gradivu pripisuje dvojno vrednost: odkrivanje narodove celovite kulturne in društvene dejavnosti ter posameznikove usode, njegovo intimno doživljanje sveta. Sintetična in analitična monografija se odlikuje po svoji sistematičnosti, ideološki neobremenjenosti in preglednosti, saj zajema slovensko diasporo vseh zemljepisnih področij: od Evrope, Avstralije, Azije (1. zvezek), Severne Amerike (2. zvezek) do Južne Amerike (3. zvezek).

Slovenska izseljenska književnost 1: Evropa, Avstralija, Azija. 400 str.

O slovenski izseljenski književnosti v Evropi razpravljajo Marjan Drnovšek, Avgušтина Budja, Janja Žitnik in Lev Detela, Avstraliji Igor Maver in Barbara Suša, Aziji pa Lev Detela. Sestavljalci bio- in bibliografij so Lev Detela, Janja Žitnik, Avgušтина Budja, Barbara Suša in Igor Maver. Informacijsko vrednost monografije bogatita poleg vsebinskega še osebno in periodično kazalo (sestavila sta ju Zvezdana Bizjak - Pitamic in Jure Žitnik).

Pregled slovenske izseljenske zgodovine v Evropi zajema v prvem poglavju obdobje od začetkov izseljevanja v 15. stoletju (leta 1472 se v izseljenstvu omenja glasbenik in piskar Andrej iz Ljubljane) do leta 1940 – o tem Marjan Drnovšek v poglavju *Izseljevanje Slovencev v razvite evropske države do leta 1940*. Pojme emigracija, imigracija, integracija in asimilacija sloveni: pojem izseljenec razlaga širše kot SSKJ, in sicer izseljenstvo pojmuje kot celoto procesov in pojavov od odhoda z doma, tj. izselitev ali emigracija, do prihoda v tujino,

tj. priselitev ali imigracija, vraščanjem v novo okolje (integracija) in izginjanjem (asimilacija). Navaja številne razloge za zapuščanje domovine (od ekonomskih, verskih, političnih, nazorskih do popotniških in drugih razlogov) in razpravlja o vplivu 1. svetovne vojne na izseljevanje (pomanjkanje moške delovne sile, razvijajoče se gospodarstvo). Posebno pozornost posveti ustanavljanju prvih slovenskih izseljenskih društev (sprva jim pripisuje izrazito karitativno vlogo, nato pa preoblikovanje v kulturna, prosvetna in družabna središča Slovencev), vlogi izseljenskih duhovnikov in učiteljev ter ohranjanju slovenskega jezika, izseljenskim knjižnicam (ustanavljali so jih predvsem prizadevni posamezniki). Poleg časopisnega in revialnega tiska iz domovine obravnava tudi tistega, ki je izhajal v priseljenjskih domovinah, pri čemer poudarja, da je na obstoj tiska pogubno vplivala maloštevilnost in razpršenost bralstva ter velika mobilnost slovenskih izseljencev. Drnovškov splošno- in kulturnozgodovinski uvod dopolnjuje poglavje Avguštine Budja o povojnih slovenskih izseljencih na Švedskem.

Razprava Janje Žitnik *Literarni poskusi Slovencev v drugih deželah Evrope do leta 1945* obravnava leposlovni odziv slovenskih izseljencev do konca 2. svetovne vojne in slovenske pisatelje in izobražence na Dunaju, določi vlogo Dunaja pri formiranju slovenske humanistične inteligence ter njegov pomen za uspešen razvoj suverene slovenske nacionalne književnosti. Razprava vključuje poimenski seznam najbolj znanih slovenskih študentov, njihovo številčnost (od ustanovitve dunajske univerze leta 1364 do leta 1518 je na Dunaju študiralo 2271 študentov iz slovenskih dežel), deleže v odstotkih (npr. leta 1535 je bil delež slovenskih študentov 70-odstoten), študijske smeri, stopnjo pridobljene izobrazbe, pa tudi njihovo poklicno pot. Pregled slovenskih leposlovnih prispevkov v izseljenskem časopisju (upoštevani so tudi časopisi, podnaslovljeni s pridevnikom »jugoslovanski«) kaže, da slovenski leposlovni prispevki v zahodnoevropskem izseljenskem časopisju nimajo posebne umetniške vrednosti, zanimivi pa so kot zgodovinski dokument. Ob primerjavi evropskega in ameriškega slovenskega izseljenskega časopisja se pokaže več podobnosti kot razlik: skupne so npr. prevladujoče pesniške oblike, slog, tematika in motivika. Pesniškim dosežkom Vojeslava Moleta, ki je večino časa med vojnama in po 2. svetovni vojni preživel v Krakovu, njegovi tedanji kritiki niso pripisali posebne umetniške vrednosti. Med vidnejše dosežke slovenske kratke proze je uvrščena zbirka Janka Lavrina *Med osem in osemdeset* (1987), saj »odkriva povsem zrelega avtorja, ki piše že s skoraj virtuosno lahkostjo, duhovitostjo, psihološko pronicljivostjo in izzivalno sprenevedavim pripovednim načinom, s katerim želi zakriti tisoč in en provokativni namig za fasado navidezne trivialnosti in lažne enoznačnosti vsaj

na prvi pogled nezahtevnih, dokaj preprostih fabul« (Žitnik, 1999/1, str. 113). Avtorica pripisuje poseben pomen Lavrinovemu uvajanju ruske književnosti, literarnoteoretičnih in -kritičnih pogledov v angleško kulturno zavest, njegovim primerjalnim študijam s področja evropske književnosti ter literarnokritični metodi, s katero je oblikoval poglobljene psihološke prikaze književnih ustvarjalcev.

Sledi poglavje Leva Detela o povojni slovenski zdomski književnosti, in sicer o publikacijskih možnostih v evropskem zdomstvu in začetkih v evropskem begunstvu od 1945 do 1949; avtor posebej analizira taborišča v Avstriji in Italiji. Med poglavitne literarne dokumente slovenske zdomske književnosti v začetnem obdobju prišteva nekatera književna dela Tineta Debeljaka (npr. pesnitev *Velika črna maša za pobite Slovence*, 1949) in Karla Muserja (npr. povest *Rotija*, 1947, roman *Kaplan Klemen*, 1965, najobširnejše prozno delo *Ljudje pod bičem*, 1963, 1964, 1966). Posebej so predstavljeni posamezni zemljepisno določeni t.i. »zdomski krogi« in njihovi predstavniki. To so tržaško-goriški zdomski krog (Vinko Beličič, Stanko Janežič, Franc Jeza, Jože Peterlin, Martin Jevnikar ter z zdomskimi književniki povezana primorska zamejca Avguštin Žele ter Štefan Tonkli), koroški (Metod Turnšek, Janez Polanc ter Jože Urbanija - Limbarski), rimski (Rafko Vodeb, Karel Vladimir Truhlar, France Dolinar), belgijski (Dimitrij Oton Jeruc), angleški (Saša Jerman, Ljubo Sirc, revija *Klic Triglava*), dunajski (Lev Detela, Milena Merlak Detela – avtorica predstavitve njunega obsežnega opusa je Janja Žitnik, v ta krog pa sodi še Tea Rovšek - Witzemann), nemški (Igor Šentjurec), švicarski (Vladimir Vauhnik) ter švedski zdomski krog (Marija Hriberšek, Mihaela Barišič - Hojnik, Avgušтина Budja, Adi Golčman, Tone Jakše, Rado Omota, Zvone Podvinski), ki ga obravnava Avgušтина Budja. Med prevajalci (zdomske) književnosti v Evropi omenja Lev Detela npr. Ferdinanda Kolednika, Gerolda Schmidta, Bernharda Straussa, Hildo Bergner, Petra Kerscha, Franca Husuja idr. Zadnje poglavje *V matično življenje integrirani slovenski besedni ustvarjalci v evropskem prostoru* prinaša pregled delovanja Slovencev v širših mednarodnih okvirih od Janka Lavrina, Sonje Porle, Evgena Bavčarja, Brine Švigelj Merat, Maruše Krese do Vilija Steguja in Alme Karlin.

Gradivo slovenske izseljenske književnosti v Avstraliji in Aziji je popisano v predzadnjem poglavju *Slovenske izseljenske književnosti 1*. Igor Maver poroča o Slovencih v Avstraliji ter literarnem ustvarjanju avstralskih Slovencev v angleškem jeziku, Barbara Suša pa v slovenskem jeziku; ista v Sklepu povzame literarno snovanje avstralskih Slovencev od prve polovice 50. let, ko beležimo začetke v slovenskem jeziku, do leta 1998, ko je izšla knjiga (in film) Richarda Flanagana *The sound of one hand clapping* (Zvok ene ploskajoče roke). Sloven-

ci so – v primerjavi z Evropo – hitro odkrili Avstralijo (leta 1988 je praznovala dvesto let naselitve belcev), saj jo je že okoli leta 1860 z avstrijsko vojaško fregato prvi obiskal Matija Kliner. Prvi Slovenci naj bi se za stalno naselili v Avstraliji okrog leta 1910, prvi večji val priseljevanja pa je povzročilo zakonsko omejevanje priseljevanja v ZDA v začetku 20. let tega stoletja. Tri desetletja kasneje so bila ustanovljena prva slovenska društva ter prvi slovenski časopis *Misli* (Sydney, 1952); prva slovenska knjižnica, imenovana *Baraga House*, pa je bila uradno odprta leta 1977. Leto kasneje je avstralska vlada ustanovila etnični radio, ki odtlej oddaja tudi v slovenščini (začetki oddajanja v slovenščini sicer segajo v leto 1975). Literarno poslanstvo je deloma prevzela literarna revija *Svobodni razgovori*, *The Australian Slovenian Review* pa je prvi časopis z izključno angleškimi prispevki, ki skrbi za ohranjanje in odkrivanje slovenskih korenin. Barbara Suša izpostavlja med avstralskimi Slovenci, ki so ustvarjali v slovenskem jeziku, Pavlo Gruden, Berta Pribaca, Cilko Žagar, Petra Košaka, Jožeta Žoharja in Danijelo Hliš, slednjo posebej obravnava tudi Igor Maver, in sicer med tistimi, ki so ustvarjali v angleškem jeziku (poleg Hlišove še Michelle Leber, Irena Birsa, Ivan Kobal, Janko Majnik in Victoria Zabukovec).

O dveh slovenskih književnih ustvarjalcih v Aziji – Jožetu Cukaletu in Vladimirju Kosu – piše Lev Detela. Poroča, da v Aziji in Afriki ni obsežnih slovenskih skupnosti ali kolonij, posamezniki, med njimi posebej misijonarji, pa novinarsko-informativne sestavke pogosto širijo v intenzivno doživeta osebna pričevanja, vendar brez posebne literarne vrednosti (npr. Pepi Labreht iz Benina, Lojze Letonja idr. z Madagaskarja, Zvonka Mikec iz Angole, Bogdana Kavčič iz Ruande.) Kvalitetnejše pesmi in krajšo prozo je v Kalkuti v Indiji (vmes tudi v Daki v Bangladešu) ustvarjal Jože Cukale, katerega pisava je preprostejša, tu in tam celo tezna, vendar začinjena s čarom multikulturne Indije. Tine Debeljak in France Papež sta v *Antologijo slovenskega zdomskega pesništva*, ki je izšla leta 1980 v Buenos Airesu, uvrstila dve Cukaletovi pesmi. Murskosobočan Vladimir Kos, profesor na tokijski katoliški jezuitski univerzi Sophia in misijonar v revnem tokijskem predmestju, je po mnenju Leva Detele (pridružuje pa se mu tudi Helga Glušič) eden najizvirnejših, najkvalitetnejših in najplodovitejših literatov slovenskega zdomstva, za katerega je značilna individualistično izostrena, formalno preoblikovana in vsebinsko modernizirana pesniška dikcija, uveljavil pa se je tudi kot pisec kratke proze in publicist. V Sloveniji sta izšli dve Kosovi knjigi: *Eseji z japonskih otokov* (1997) in izbor pesmi *Cvet, ki je rekel Nagasaki* (1998).

Slovenska izseljenska književnost I je izreden prispevek slovenski literar-

ni zgodovini. Prinaša pregled različnih oblik izseljenskega delovanja (tako kulturnega kot književnega) treh zemljepisnih področij (Evrope, Avstralije in Azije), pri čemer obsega bio- in bibliografski pregled preko 40 književnih ustvarjalcev. Pestrost monografije kažejo tudi metodološka izhodišča, tako nekateri raziskovalci obravnavajo celotno slovensko izseljensko književnost določenega zemljepisnega področja (ne glede na literarno vrednost), npr. Avgušтина Budja, Janja Žitnik, Igor Maver, Barbara Suša, drugi (npr. Lev Detela pri obravnavi slovenske izseljenske književnosti v Aziji in Afriki) razpravljajo o tisti slovenski izseljenski književnosti, ki s stališča literarnoestetskih kriterijev izstopa. Določeni prispevki so izrazito literarnovedno zasnovani, drugi izhajajo iz širših humanističnih perspektiv. Poleg sistematičnega in vsestranskega pregleda delovanja izseljencev, v katerem odseva spoštovanje do slovenskega izseljenskega ustvarjanja, znanstvenoraziskovalna zagnanost in potreba po strokovnem informiranju, skuša monografija raziskano gradivo ovrednotiti in izluščiti bisere slovenskega izseljenskega književnega ustvarjanja. Sourednica monografije Helga Glušič med evropskimi književnimi ustvarjalci na Dunaju izpostavlja Leva Detelo in Mileno Merlak Detela, v Veliki Britaniji Janka Lavrina, na Tržaškem Vinka Beličiča, v Rimu Vladimirja Truhlarja ter v nemščini napisane romane Igorja Šentjurca. V Avstraliji, kjer se je najbolj razvilo pesništvo, uvršča med vrhove slovenskega izseljenskega književnega ustvarjanja Berta Pribaca, Jožeta Žoharja in Pavlo Gruden, v Aziji pa Vladimirja Kosa. Slednji izstopa v celotnem slovenskem izseljenskem pesništvu.

Slovenska izseljenska književnost 1 je splošno uporabna monografija tako za študente humanističnih usmeritev kot srednješolske in visokošolske učitelje. Namenjena je vsem, ki bi se želeli o slovenskem izseljenskem kulturnem in književnem delovanju poučiti na poljuden in sistematičen način. Da monografija lahko služi tudi kot učbeniško gradivo, temelj za natančnejše raziskovalno delo, dokazuje njena splošna informacijska vrednost in likovno-grafična oblikovanost (predvsem bogato slikovno gradivo).

Alenka Žbogar

Slovenska izseljenska književnost 2: Severna Amerika. 484 str.

Pregled slovenske izseljenske književnosti, ki je nastal kot rezultat štiritletne raziskave Inštituta za slovensko izseljenstvo, obsega tri knjige, od katerih